

Lepa Vida.

Spisal Ivan Cankar.

zunaj je solnce, ali solnce potuje bogvekam, že je daleč in sence prihajajo; tam pod oknom so kostanji, ali listje je orumenelo, grbi se in pada trepetaje; šel je človek zunaj, pod kostanji, ali ko je šel mimo, mu je šinila senca preko obraza, domislil se je bogve česa in je zavzdihnil.

Zavzdihnila je, ki je stala ob oknu, zakaj žal ji je bilo solnca in tudi listja, ki je bilo nekoč tako zeleno, in tistih velikih cvetov, ki so dišali in jih ni bilo več.

Ogrnil ji je ovratnik preko ramen in se je dotaknil njenih las. In ko jo je vprašal, ni odgovorila, še komaj se je ozrla nanj, ki jo je ljubil strahoma. Kako bi mu pač odgovorila? Bilo je zaradi solnca, ki je že daleč, in tudi zaradi kostanjev vdovcev in zaradi senc, ki prihajajo in legajo tiho na srce.

✽

Takrat pa je bilo solnce še visoko na nebu in kostanji so bili še vsi nedeljski.

Oblečena je bila v dolg popotni plašč, na glavi je imela širok klobuk in pod klobukom rdečo rožo. Ker je bila pomlad vsenaokoli, je bil njen obraz vesel in rdeč, v očeh je bila Velika noč.

Tako je šla preko perona, ozrla se še malo za grbavo damo, ki je odhajala žalostno, nato pa je stopila ter se lepo nastanila v kupeju.

Prijetno je, če potuje človek in ima doma moža, ki čaka v skrbeh in zavzdihne, kadar se ozre po tihi sobi. Prinesla bi mu bonbonov kakor otroku, položila si glavo njegovo na kolena ter ga malo pobožala, tako morda, da bi mu padli kuštravi lasje na čelo, in bi se zasmejala, kadar bi vzdignil glavo.

Od sreče in spomladanskega veselja se je zasmejala in oni človek, ki je sedel nasproti, se je vzdramil in si je pomel strahoma oči. Nato si je popravil ovratnik in kravato, počesal si je z roko lase ter se poklonil. To je bilo takrat, ko je sijalo zunaj solnce.

Ker sta bila tako sama in je bilo v kupeju toplo in prijetno, sta se razgovarjala o lepih stvareh, o samih takih stvareh, ki jih je oblivalo spomladansko solnce in ki so dišale po kostanjevem cvetju.

Tako na priliko je pripovedovala ona o tistih časih, ko je nosila še kito na hrbtu in rdečo pentljo v kiti. Sredi lepe pokrajine, sredi zelenih holmov, tam leži vas in sredi vasi je bila hiša. Zelena okna ima in na oknu so rože. Pa se bliža večer, topli spomladanski mrak, že klonejo rože v polspanju. In kaj je takrat zašumelo na pesku, na beli stezi tam ob vrtu? Oglasili so se plašni in nerodni koraki, velike in plašne oči so pogledale preko vrta proti zelenemu oknu, tja, kjer rastejo rože in kjer gledajo izza rož velike in plašne oči. Narahlo so hreščali koraki na pesku, razmeknili so se na vrtu rosni grmi in so zašumeli. „St!“ Odprla so se vrata oprezno, toda zaškripala so narahlo. „St!“ Tako je trepetalo ob ograji dvoje majhnih plašnih src, komaj se je upala roka dotekniti roke in oči so se umikale. Ker se je bližal večer, topli spomladanski mrak, so se nenadoma napele ustnice in so vztrepetale, glava se je sklonila in dvoje krepkih, vročih rok se je oklenilo njenega pasu . . . Tisti večer je jokala v postelji in nikoli več ni stala ob ograji s tako plašnimi očmi in tako majhnim in trepetajočim srcem.

On, na priliko, pa je pripovedoval o tistih časih, ko je še sanjal o lepem in junaškem življenju, o veliki ljubezni in slavnih delih. Bila je tam aleja in večer se je bližal, topli spomladanski mrak. In kaj je takrat zašumelo na belem pesku pod kostanjem? Z lahkolenenimi koraki je prihajala, v senci širokega klobuka so sanjale oči, o lepih deželah pač, o veliki ljubezni. In ko je prišla mimo, je padla na pesek majhna dišeča rokavica. Sklonil se je in se je poklonil viteško ter je stal pred njo ves trepetajoč. Zasmejale so se njene oči, tudi njene ustnice so se narahlo nasmehnile in šla je dalje z lahkolenenimi koraki. Tisto noč ni spal; iskal je je, koder je hodil, in je ni več našel.

„Bila je edina, ki sem jo ljubil.“

Preko zelene ravni je hitel vlak in že so legale sence na zeleno ravan, vzdigale so se že večerne sanje proti nebu. V kupeju je bilo toplo in prijetno, govorila sta šepetaje, da bi ne motila lepega miru, ki je bil v njunih srcih. Kakor da bi se bila poznala že iz davnih časov, že iz predzavednih sanj. Nič te ne vprašujem, prijatelj, odkod si, kdo si, kam te vodi ta dolga pot. Tvoje sanje so vzrasle iz mojih in moje so se porodile iz tvojih.

Toplota je legala na telo, legala na oči; tako čist in sladek mir je bil v duši, da bi ga motila, če bi zgenila z roko, če bi morda odgrnila okno, da bi posijal mesec v kupe.

Vračale so se sanje, že pozabljene, skoro že pokopane; in čudne otroške želje so se vračale, po daljnih lepih deželah, po viteški ljubezni, da, celo po tistih samotnih gradovih, koder hodijo zaklete kraljične po dolgih temnih hodnikih, v srcu hrepenenje po daljnodaljni svobodi.

V polspanju, v polsanjah je govorila šepetaje, in ko je bil še srečen in miren smehljaj na njenih ustnicah, se je porodila v njenem srcu čudna misel, da je bila sreča samo tedaj, samo tam — v tistem otroškem hrepenenju po daljnih lepih deželah, po viteški ljubezni in po zakletih gradovih. Hitre so bile takrat sanje, preko zemlje so švigale jadno in onostran zemlje, na čudovite, polpoznane svetove, tja v daljnodaljno svobodo. Zdaj pa se pomika vlak tako počasi, tako trudno in leno že stopajo noge, tako počasi in plašno romajo misli od holma do holma . . . Ustnice so se smehljale srečno, in ko so se smehljale, je zavzdihnila narahlo in je odprla oči.

In v obraz so ji sijale oči njegove, tako čiste in mirne; tudi v njih so bile sanje, bilo je hrepenenje po daljnih deželah, po viteški ljubezni in zakletih gradovih.

Jokala je takrat ves večer in nikoli več niso bile njene oči tako otroško plašne in tako ni trepetalo njeno srce nikoli več.

„Bil je edini, ki sem ga ljubila.“

Nato pa so se sanje utrudile, skoro so ohromele.

Govorila sta in v glasu njenem in njegovem je bilo nekoliko trpkosti, komaj zavednega obžalovanja.

Vzdramile so se bile nenadoma tiste majhne rane, ki jih človek skoro ne čuti, kadar se prikaže prvokrat drobna kapljica krvi, ki pa se pozneje, bogvekdaj, nenadoma odpro in zakrvave z veliko silo. Ena sama slučajna neprijazna beseda, en sam hipen pogled, ah, morda samo senca, ki je bila šinila komaj vidno in pobliskoma preko ustnic . . . Zgrudi se človek od velike bolečine in vstane pomlajen, ali drobne ranice grizejo, ni zdravnika zanje, drobni črvi glojejo neprestano, razglojejo srce in lice.

Zavzdihnila je in tudi smehljaja ni bilo več na njenih ustnicah. Počasi se je pomikal vlak preko ravnine, počasi in trdoma so romale misli.

Legel je mrak in legla je že noč, zasvetila se je dremotna luč v kupeju. Dolga je še vožnja in dolga je še pot in zmerom bolj

trudne so misli in nevesele. Nevesele, hrome in nadležne bodo romale naposled po pustih klancih v dolino.

Vzdignile so se trepalnice in v obraz so ji zasvetile njegove oči.

„Samo v sanjah, samo v tistem otroškem hrepenenju je resnica in življenje; in drugo vse je življenja ponesrečen poskus . . .“

Samo v sanjah . . . v tistem otroškem hrepenenju . . .

In ustnice so se spet nasmehnile, polagoma so padale trudne trepalnice. Toplo in prijetno je bilo v kupeju, kakor po zimi, o mraku, v zakurjeni izbi, ko je zunaj sneg in mraz.

Neprestano in tiho padajo veliki beli kosmi; nebo se je bilo združilo z zemljo, od zemlje do neba neizmeren bel oblak. V izbi je gorko in tiho, včasih zapraskeče v peči ter se zasveti v žarni rdeči svetlobi. Stopila je po prstih k durim in je poslušala. Enakomerno praska pero po papirju, včasih se premakne stol. In tedaj se domisli, da bi napravila črno kavo. Ni bilo prav, zakaj zdravnik mu jo je bil odsvetoval, toda zakaj bi je ne pil? Samo majhno čašico vroče dišeče kave. Odprla bi narahlo duri, stopila k mizi po prstih in nasmehljala bi se mu v oči. Tudi on bi se ji nasmehnil in bi ji morda celo nalahko pobožal roko. En sam trenotek bi bil, ali bil bi velik praznik. Hodila je oprezno, zato da bi ne slišal v sobo in da bi ga iznenadila. Tako je odprla duri narahlo, lepa mlada žena, belo čašico na belem krožniku, in se je smehljala kakor otrok, ki je zagrešil vesel greh iz vesele ljubezni. „Idi! Čemu me motiš?“ Tuj in neprijazen je bil njegov pogled, zazeblo jo je na obrazu in umeknila se je za korak. Samo trenotna senca je bila zastrla njegove oči, je legla na njegov glas in izginila je takoj, komaj še je ostal sled na njegovih ustnicah, ki so se nasmehljale. „No, daj, da ti poljubim roko, ti duša moja!“ Vesele so bile zdaj njegove oči, toda ona ni več čutila njih toplote, tudi ni spoznala več prijazne ljubezni, ki je bila v njegovem glasu, in komaj je čutila gorke ustnice, ki so se bile doteknile njenih prstov. Ko se je vrnila v izbo, je sedla k oknu in je naslonila glavo ob dlan. Tedaj je videla zunaj žalostno in tiho zimsko noč, ki je bila legla na mesto, na vso mrzlo mrtvo zemljo. Veliki beli kosmi so padali neprestano, kakor z oprezno nevidno roko se je včasih narahlo doteknilo okna. Klonila ji je glava in mraz ji je legel na čelo, v srce . . .

Zdrznila se je in se je vzdramila. Ob tistem trenutku pa je začutila na svojih ustnicah vroče trepetajoče ustnice, okoli pasu vroče trepetajoče roke. Vstal je in je stal pred njo in njegove oči so sijale v čistem ognju.

Vlak je hitel preko ravni, skozi mirno spomladansko noč. Dre-motna luč je sijala od stropa, včasih, ob ovinku, je zasvetil mesec v kupe. Zgodilo se je, da je bil ugledal nenadoma svoje sanje, tiste že polpozabljene, skoro že zakopane; in njo je ugledal, ki je stal nekoč pred njo mlad in trepetajoč in ki je je iskal in je ni našel. Izpremenila se je pač nekoliko; njene oči, takrat črne, so bile svet-lejše, ustnice so bile bolj napete in bolj rdeče, tudi frizura je bila drugačna. In ko so se trepalnice zatisnile, ko so se smehljale vroče ustnice v polspanju, tedaj se je zgenila žalost v njegovem srcu, vzdignilo se je hrepenenje in ga je vsega ovladalo, tako da je vstal in se sklonil k njej ter pokleknil prednjo in jo objel.

Da, zgodilo se je, da je ugledala nenadoma tiste že polpo-zabljene, skoro že zakopane sanje. Tam tisto belo hišo z zelenimi okni in vrt okoli hiše in belo stezo ob vrtu. Na belem pesku so se oglasili koraki, bližali so se plašno . . . „St!“ . . . In oprezno so se odprla vrata, zaškripala so nekoliko . . . „St!“ . . . Ali iz-premenil se je; njegove oči, takrat jasne in rjave, so bile črne, ležale so globoko v senci košatih strnjenih obrvi. Njegov obraz ni bil več tako poln in blede je bil. Zakaj počasi se je pomikal zdaj vlak in sanje so bile trudne.

Zasvetile so se žarke bele luči na peronu, izprevodnik je klical. Stala sta si molče nasproti, komaj sta si stisnila roko.

*

Visoko je bilo takrat solnce in kostanji so cvetli. Ali zdaj hiti solnce, potuje bogvekam, in kostanji pod oknom so že orumeneli in listje pada trepetaje. Šel je nekdo zunaj, pod kostanji, in ko je šel mimo, mu je šinila senca preko obraza, domislil se je pač za trenotek tistih skoro že zakopanih sanj in je zavzdihnil. Morda bi postal in morda bi mu zasijale oči ob motnem spominu, ko bi se ozrl na okno. Šel je mimo in koraki so utihnili.

Zavzdihnila je, ki je stala ob oknu, zakaj žal ji je bilo solnca in tudi listja, ki je bilo nekoč tako zeleno in tistih velikih cvetov, ki so dišali in jih ni bilo več.

Ogrnil ji je ovratnik preko ramen in se je dotaknil njenih las. Ali komaj se je ozrla nanj in njen pogled je bil tuj in neprijazen...

Zakaj samo v sanjah, samo v tistem otroškem hrepenenju je resnica in življenje; vse drugo je življenja ponesrečen poskus . . .

Izpreletel ga je mraz, ko se je ozrla nanj, ki jo je ljubil stra-homa. Okrenila se je počasi in je šla in ga je ostavila. Na pragu ji je zdrknul ovratnik raz ramena in duri so se samo nalahko priprle.

